

Kirke og stat under okkupasjonen

108608

Av sogneprest Berg Rollness

I.

Aftenposten har 28. mars en alvorlig meningsutveksling mellom sogneprest Øystein Paulsen og n.r.-advokat Sven Arntzen. Sognepresten sier i anledning av en høyesterettsdom: «Det må betegnes som en forfølgelse som stat og kirke har satt i gang mot disse mennesker som har fulgt sin samvittighet og støtte seg både til hva skriften sier og hva den norske kirke har uttalt om dette forhold for hvilket de er blitt dømt.»

Dette er en meget alvorlig påstand dersom den er riktig. H.r.-advokaten gjør imidlertid følgende innvending mot grunnlaget for denne påstand: «Jeg vet ikke om det bibelsted Paulsen refererer tar sikte på varig undertrykte folk. I så fall setter jeg et stort spørsmålstegn ved dets moralske berettigelse. Men det kan iallfall ikke bety at befolkningen i et hørtatt land skal adlyde fienden mens krigen pågår.»

Etter min mening er det både betimelig og riktig at h.r.-advokaten vil stanse den begrepsforblanding som sogneprest Paulsen har gjort i sin påstand.

Sognepresten bygger på Romerbrevets kap. 13, 1 f. («Det er ikke overraskende uten av Gud, men de som er, de er innsatt av Gud») og hevder at Den norske kirke hadde sagt fra at dette bibelordet gjaldt også det nazistiske styre i Norge. I så fall var vi som kristne forpliktet til «å adlyde fienden» mens krigen pågikk, og sette lydigheten mot Gud over lydigheten mot mennesker. Er nu h.r. Paulsens oppfatning av Rom. 13, 1 f. riktig? Jeg for min del fastholder fremdeles at det må svares et avgjort «nei» på spørsmålet. Det må her være nok å minne om at Paulus var romersk statsborger, at det romerske styre som han sikter til, var et statsstyre som var oppbygd gjennom generasjoner og at det for ham ikke var noe alternativ til dette styret. «Vårt» tyske styre manglet ethvert historisk og moralsk grunnlag, bl. a. fordi det var et overfallsstyre og et tvangsmessig administrasjonsstyre for et hørtatt område som tilhørte en stat eller et folk som faktisk var i krig med overfallsmakten. Det synes meg derfor innlysende at dette styre ligger helt utenfor rammen av det som omhandles i Rom. 13, 1 f. De landsmenn som kjente seg samvittighetsforpliktet til å anse Rom. 13, 1 f. som det egentlige rettsgrunnlag for overfallsmakten, og de som lærte andre således har støttet seg til en uriktig tolkning av bibelordet og har hatt en misledet og forvirret samvittighet på dette felt. En annen sak er det om en slik vill-ledet samvittighet har vern av andre bibelord og at altså en slik oppriktig samvittighetslydighet mot overfallsmakten tross alt skal være straffri etter kristelig oppfatning. I så fall måtte vel våre domstoler domme straffefrihet etter Gr.l. § 2. Men som kjent har våre landssvikloven og Justisdepartementets kommentarer ikke villet godkjenne slike «subjektive» synsmåter som frifrihetsgrunner. — På støtte for sin oppfatning opplyser sognepresten videre at Den norske kirke har gitt en slik uriktig lære om Rom. 13, 1. Og det ville i så fall støtte kravet om frifinnelse for dem som kjent seg samvittighetsforpliktet til å lyde fiendens statsstyre. Men denne påstand er heller ikke riktig. Den norske kirke har overhodet ikke uttalt noe som helst i spørsmålet

da dette problem ikke ble behandlet som et kirkelig spørsmål av kirken som sådan eller av de der til lovlige organer som helhet. Det ble gjort et forsøk i 1942 i den retning. Men den eller de som da ga en foreløpig uttalelse hadde ingen som helst myndighet til å tale på Den norske kirkes vegne. Det er derfor uriktig å si at Den norske kirke har fremsatt en slik lærefortolkning av Rom. 13, 1 f. Dermed faller den påstand bort at Den norske kirke har forfulgt dem som fulgte dens lære.

Det er riktig nok at høsten 1940 fremsatte flere særlig fremtredende medlemmer av det norske presteskap den lære at okkupasjonsmakten og dens kommissariske statsråder hadde sin styremakt fra Gud etter Rom. 13, 1 f. Men det forbauser meg at h.r.-advokaten er uvitende om dette helt offisielle forhold. En må uvilkårlig spørre om hele landssvikoppgjøret ville ha fått en noe annen kurs dersom rette vedkommende hadde kjent til det som sogneprest Paulsen skriver om? Men det må i sannhetens interesse understrekes at ingen av disse læreremestre i «kristelig okkupasjonsrett» ga sin læreoppfatning ut for noe annet og mer enn sin personlige mening, bortsett kanskje fra ett tilfelle. Det var altså ikke Den norske kirke som talte, men hr. N. N. Disse menn savnet da også enhver fullmakt til å tale på kirkenes vegne i et slikt trosspørsmål, bortsett fra at det kirkerettslige spørsmål alltid har ligget utenfor deres faglige kompetanse. De hadde iallfall ingen annen fullmakt enn den som ethvert kirkens medlem har — etter vår kirkes bekjennelse — til å uttale seg om kristelig lære og liv. Det må videre være helt klart at en prest eller biskop N. N. er ikke Den norske kirke, hverken enkeltvis eller som korporasjon. En gang råde den katolske oppfatning at presteskaper var kirken, og legfolk var unyndig i alle kirkelige spørsmål. Men det er meget lenge siden at dette høykirkelige synet råde med noen som helst saklig rett her i landet. Og det kan bare forbauser at dette høykirkelige synet tilsynelatende har festet rot — som et annet ugress — hos oss og det til og med innenfor det presteskap som er edsforpliktet til å lære og leve etter vårt demokratiske evangeliske kirkesyn. I Augustana 28 er den biskopelige og kirkelige myndighet begrunnet, men også klart begrenset. Der står det også — med forpliktende autoritet — at dersom en biskop lærer noe som ikke samsvarer med Guds ord, så plikter kirkens lemmer ikke å lyde ham. Det var denne forpliktelse til ulydighet som ikke ble klarlagt og presisert under krigen. Det ble en medvirkende årsak til den begrepsforvirring og ujevnheter som rår og som meningsutvekslingen mellom Paulsen og Arntzen gir klart uttrykk for. Ikke minst «med henblikk på fremtiden» — som hr. Arntzen sier — må det nu skapes klarhet i dette viktige kirkelige lærespørsmål.